

туп к власти, к управлению развитием общества представителям народа, которых он имеет право не только избирать, но и отзывать, если они не оправдали его доверия. Необходимо установление подлинного народовластия; 2) внести изменения в конституцию. Она должна стать действительно Основным законом, выражающим и защищающим интересы народа; 3) создать органы народного контроля, которые обеспечивали бы неукоснительное выполнение законов и привлекали бы к строгой ответственности тех, кто их нарушает; 4) средства производства и результаты труда должны принадлежать непосредственным субъектам активной социальной деятельности (личность, семья, коллектив, государство, общество). Должна быть ликвидирована эксплуатация человека человеком.

Государство должно обеспечить защиту подлинных прав и свобод человека и создать условия для всестороннего развития личности, развития всех ее задатков, способностей, призвания, всех сущностных сил. Тогда будет достигнута гармония взаимоотношений общества и личности: Личность сможет подняться до понимания общественного как личного, а общество – до понимания личного как общественного, что является важнейшим условием общественного прогресса.

В.Ф. Смолянчук*

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ І ГЕОПОЛІТИЧНІ ПЕРТУРБАЦІЇ: ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ

Силове сприяння Російської Федерації виходу Абхазії та Південної Осетії зі складу Грузії та стрімке визнання їх незалежності виходить далеко за межі Північнокавказького регіону. Це подія світового значення, яка означає, що Росія, слідом за іншими державами, «переступила» через ялтинсько-потсдамську систему світового устрою. Від такої системи вже відмовились 4 з 5 постійних членів Ради Безпеки ООН: США, Великобританія і Франція визнали незалежність Косова, РФ – згаданих північнокавказьких республік.

На очах покоління, яке звикло до статичності міжнародних політико-правових постулатів, змінюється зміст і контекст використання

* д.політ.н., професор Київського національного економічного університету імені В. Гетьмана

низки ключових термінів: «непорушність державного суверенітету», «право націй на самовизначення аж до відокремлення та створення незалежної держави», «демократизація світового порядку», «моральна необхідність надання допомоги нерозвиненим країнам», «багатополярність/однополярність світу» і навіть «тероризм як головна загроза міжнародній безпеці». Єдиних позицій світового співтовариства стосовно їх змісту не існує. Релятивізм теоретичного осмислення, а тим більше практичного застосування наведених вище термінів стає нормою глобальної гри держав, націй, транснаціональних економічних структур, світових мас-медіа і навіть окремих яскравих особистостей.

Істотно змінилась роль держав-націй, значна частина з яких не є самодостатніми у проведенні не лише зовнішньої, але й внутрішньої політики. Міцніє припущення, що вже в недалекому майбутньому вони будуть витіснені на периферію міжнародного життя.

Планетарна стабільність, похідними від якої є передбачуваність, прозорість, прогнозованість світових пертурбацій, **залишається ідеальним побажанням**. ООН, G-8, регіональні наддержавні об'єднання (ОБСЄ та ін.), суверенні держави, недержавні соціально-політичні актори у своїй діяльності мають враховувати ймовірність появи на світовій мапі нових державних утворень, складовою «народження» яких у більшості випадків стають військово-силові акції різної якості.

«Наполовину визнані» політичні утворення не просто існують, окремі з них слід визнати доволі перспективними. Так, незалежність **Палестини** вже визнали близько 100 держав світу, **Косова** та **Західної Сахари** – майже 50, **Абхазії** і **Південної Осетії** – поки що Росія та Нікарагуа, **Північного Кіпру** – Туреччина. «Зовсім невизнаними» залишаються **Придністровська Молдавська Республіка** та **Нагірний Карабах** з перспективою поповнення цього короткого списку **Кашміром** та **Курдистаном**.

Проблемними регіонами планети залишаються **Тибет** і **Тайвань**, перший з яких жорстко утримується **Китаєм** в нинішніх кордонах КНР, другий має більшість ознак самодостатнього державного утворення (насамперед, потужну економіку).

Переважна частина Азії та Африки, які виникли як «продукт руйнування колоніальної системи імперіалізму», є доволі штучними утвореннями. Їхня «ахіллесова п'ята» – це неспівпадання територіального та етноконфесійного розподілу. Найпереконливіший приклад

– **Ірак**, який у постхусейнівський період розвитку є вибухонебезпечною територією відразу в кількох вимірах – етнічному, релігійному, політичному.

Не менш штучною країною є **Саудівська Аравія**, яка у XX ст. була утворена із кількох середньовічних еміратів (Хіджаз, Неджд, Асір).

«Розмитими» у своїх геополітичних вимірах виглядають **Пакистан** й особливо **Афганістан**. На їх території цілком органічно сприймалися би «Пуштуністан» та «Белуджистан», про які в контексті набуття політичної незалежності поки що не йдеться.

Сепаратистські настрої, крім Кашміру, існують в **Індії** – в Нагаленді та Пенджабі. Гарантій «вічного» перебування даних територій в її межах також не існує.

Порівняно з азійськими, африканських «неспівпадань» ще більше. Етнонаціональні групи (насамперед племена) ніколи не шикувались по лініях, нарізаних європейськими колонізаторами при розділі «африканського пирога». Сьогодні такі лінії – це міждержавні кордони африканських країн, які суперечать реальним процесам економічного, військово-політичного, етнічного, релігійного та іншого розвитку Чорного континенту. Яскравий приклад – **Сомалі**, де цілі території діють так, начебто центральної влади не існує. Не менш гострою залишається ситуація в **Конго** (за конституцією цієї країни, «Демократичній Республіці...»).

Загострення сепаратизму спостерігається і в Латинській Америці, зокрема, в Болівії. Департаменти Санта-Крус, Бені, Пандо, Таріха, а також Чукісака вимагають автономії аж до надання їм незалежності. Головна причина є економічною: небажання ділитися доходами з бідними західними департаментами.

По-європейськи більш толерантною (хоча не менш гострою) виглядає проблема посилення відцентрових тенденцій державного розвитку у Старому Світі. На місці «Європи країн» постає «Європа регіонів». Каталонія, Баварія, Уельс або Шотландія у ряді випадків сприймаються важливіше, ніж Іспанія, Німеччина, Великобританія. Процес створення «єдиної Європи» вже не зупинити, а це означає розквіт «регіонального ренесансу», як би того не хотіли унітарно й навіть федерально організовані «традиційні» держави.

Враховуючи міліарні традиції людства, неважко передбачити: вихід на геополітичну арену нових незалежних держав відбуватиметься у силовий спосіб, що загрожуватиме безпеці країн, регіонів, світу у цілому.

Російська Федерація нарощує комплекс економічних, політичних, військових, духовно-культурних та інших перетворень, метою яких є відновлення світового впливу Російської держави.

Протягом років президентства В. Путіна (особливо у період його другої каденції 2004–2008 рр.) відбулось серйозне зміцнення позицій Російської Федерації. Завдяки позитивним зрушенням у ресурсно-видобувній економіці, зміні стилю державного управління, посиленню уваги до військової організації РФ, а також реставрації великодержавницької ідеології Росія стала більш організованою регіональною і світовою потугою. Це дозволило Кремлю істотно підвищити вплив своєї країни на регіональні та глобальні процеси.

Президент Д. Медведєв в основу власної концепції розвитку РФ закрив п'ять «І»: інвестиції, інфраструктуру, інститути, інновації, інтелект. Хоча такі проєкти скептично сприймаються на Заході, у власній країні вони мають доволі багато прибічників.

У РФ сформовано нову ідеологію державного патріотизму, у якій «поєднані двоголовий орел та червона зірка». Знято художні фільми, в яких служіння Росії у складі державної силової структури возвеличене до вищої людської чесноти. Показовим є фільмостанок останнього часу: 2005 р. – «9 рота», «Турецкий гамбит», «Статский советник», «Первый после бога»; 2007 р. – «1612», «Слуга государев»; 2008 р. – «Господа офицеры: спасти императора», «Александр. Невская битва», «Адмиралъ». Бюджет останнього – 20 млн. дол. США – приблизно відповідає видаткам Голлівуду на масштабні історичні кінокартини.

РФ готується до 300-річчя Полтавської битви, яка в інтерпретації кремлівських режисерів відбиває насамперед інтереси Росії, а не України.

Прозвучали нові військові ініціативи РФ:

- як відповідь на розгортання елементів американської ПРО у Польщі та Чехії Росія утримується від скорочення частини розгорнутих МБР та розформування трьох ракетних полків (однієї ракетної дивізії);

- Росія здатна швидко розгорнути в Калінінградській області ракетні комплекси «Искандер» та системи радіоелектронного придушення;

- для протидії американській ПРО можуть бути використані ресурси ВМФ Росії;

- Росія, зберігаючи конструктивні відносини з Німеччиною та Францією з ряду принципових питань економічного та військово-політичного

го характеру, ставить питання про створення нової глобальної архітектури безпеки, яка має враховувати останні геополітичні зрушення на планеті.

В пакеті з цими пропозиціями Президентом Д. Медведевим було заявлено про необхідність збільшення терміну перебування Президента РФ на посаді до 6 років. Неважко спрогнозувати: 2012 р. – в Росії може відбутись не лише гучне святкування 200-річчя Вітчизняної війни 1812 р., але й повернення В. Путіна на посаду глави держави з перспективою перебування на ній до 2024 року.

Остання новина з Москви така: 12 травня Президент Д. Медведев підписав Стратегію національної безпеки Російської Федерації. Мета документа – забезпечити повернення Росії до елітного кола держав-світових лідерів.

Сполучені Штати Америки станом на кінець 2008 р. залишаються світовим лідером за своїми економічним потенціалом, фінансовими та технологічними можливостями, інноваційними ресурсами, воєнній могутності та готовності її використати.

Іракська криза послабила привабливість США в багатьох країнах, тому вони також перебувають в «очікуванні масштабних змін». Лозунгом переможної для демократів виборчої компанії Б. Обами стали слова «Ми повинні повністю змінити Америку». Складниками «нового курсу» нового президента проголошені: зниження податків для середнього класу та бідних прошарків населення (це приблизно 95% сімей Сполучених Штатів), а також підвищення податків для осіб, чий доходи перевищують 250 тис. дол. США за рік; забезпечення всезагального медичного обслуговування через радикальну реформу системи оподаткування галузі охорони здоров'я; збільшення мінімальної оплати праці; створення нових робочих місць для безробітних; відміна смертної кари тощо.

Важливими для світу виглядають власне військові обіцянки Президента Б. Обами:

- зниження бюджетних видатків на військові потреби;
- виведення військ з Іраку протягом 2–3 років (1000 днів); продовженні перебування американських військ в Афганістані, який залишається «розсадником тероризму»;
- помірковане співробітництво з РФ; переговори з Москвою щодо відміни стану підвищеної бойової готовності взаємно націлених МБР;
- відмова від протиставлення європейських країн, об'єднаних в НАТО, за ознакою «нові – старі»;

- перегляд політики щодо Ірану (сприяння членству Ірану у ВТО; відміна військових приготувань проти цієї країни);

- припинення процесу розгортання системи ПРО у Східній Європі.

Як видно, наміри нового Президента «змінити Америку» виглядають доволі серйозними. Водночас, існує світова традиція обмеженого виконання політиком своїх передвиборчих обіцянок у період реального перебування на високій державній посаді. Не все зможе виконати й Б. Обама. Проте навряд чи він посягне на головне – бажання Білого дому бути світовим лідером якомога довше, в ідеалі – завжди.

Зважаючи на серйозні політичні перетворення, 44-й Президент США має пам'ятати: чотири його попередники були вбиті політичними противниками. Ними стали 16-й, 20-й, 25-й та 35-й президенти: Авраам Лінкольн (1865 р.), Джеймс Гарфілд (1881 р.), Вільям Мак-Кінлі (1901 р.), Джон Кеннеді (1963 р.).

Продовжується динамічне перетворення КНР у світову державу. Навіть геополітичні скептики більше не сумніваються у здатності китайського керівництва адекватно відповідати на виклики глобалізації будь-якої спрямованості – економічної, політичної, військової, культурної, спортивної тощо. Протягом найближчих 20 років Китай має всі шанси стати світовим економічним лідером. Москва вже сьогодні починає обґрунтовано турбуватись за долю своїх далекосхідних територій.

Китай (як і Росія) запропонував світові нову ідеологію державного будівництва: в розбурханому середовищі передчасних, незрілих, а то й деформованих демократій **успішними стають країни, які вдало поєднують ринок з державністю, а демократію з елементами авторитаризму.**

Складовими «китайського дива» стали: унікальна стратегія державного керівництва (у тому числі якості довгострокових стратегій); феномен зон вільної торгівлі, що дали дивовижний ефект; консолідація народу та його готовність терпіти нужду й фанатично підтримувати владу в умовах наявних труднощів; шанування населенням традиційно висококласних урядовців. До аргументів, що свідчать на користь Піднебесної, слід віднести й ренесанс китайських духовних цінностей – конфуціанства, даосизму, північного буддизму, які в сучасних умовах неможливо не розглядати як культурні антиподи не наситному західному гедонізму.

Світового розголосу набула доповідь Національної розвідувальної ради США «Доповідь-2020». В документі йдеться: США і Західна

Європа в доступній для огляду перспективі будуть витіснені азіатськими гігантами (Китаєм та Індією); XXI ст., на відміну від попереднього, буде азіатським століттям, очолюваним КНР; сама глобалізація дедалі більше набуває рис азіатських, а не євроатлантичних; найбільші західні корпорації збережуть успішність за умови перепливу їх капіталів до Індії та Китаю. Все це відбувається «без згоди» Сполучених Штатів, що дратує Вашингтон та змушує його компенсувати власне безсилля на китайському напрямку збройним впливом на інші азіатські держави (Афганістан та Ірак).

НАТО також в очікуванні змін. Організації важливо зупинити процес ерозії традиційних атлантичних відносин, подолати розбіжності, що проявились між «старими – новими» членами Альянсу, а також між американо-британським та французько-німецьким баченням перспектив розв'язання заплутаних світових вузлів (тієї ж іракської проблеми).

Європейський Союз, досягнувши очевидних успіхів у формуванні принципово нової моделі міждержавних відносин, вступив у більш складний період власного розвитку. Інтеграційні процеси в Європі подолали страшні наслідки двох світових війн і створили нову політичну культуру. Зміцнились економічні позиції ЄС у світі. Очевидними є духовно-культурні успіхи європейських країн.

Разом з тим, спостерігаються неготовність країн Євросоюзу виробити узгоджену зовнішню політику, різне бачення ними політики безпеки. Дається взнаки відсутність спільної європейської конституції. Моменти невизначеності у функціонуванні ЄС посилились після прийняття 10 нових членів, не всі з яких повною мірою відповідають критеріям членства у цій організації.

Світова стабільність залишається як цілеспрямованою діяльністю людства, спрямованою на унеможливлення варіанту власного самознищення, так і рівнодіючою щодо локальних війн і конфліктів, військових приготувань та регіональних протистоянь, які недостатньо або взагалі не піддаються регулятивним впливам з боку світового співтовариства.

Україна все ще має певний час для вирішення нагальних питань забезпечення національної безпеки. Справа за його раціональним використанням.

1. Бінъон М. Володимир Путін майстерно ставить мат Заходу // The Times (Великобританія). – 2008. – 14 серпня.

2. Бістон Р. Росія в своєму самовдоволенні рухається до падіння // The Times (Великобританія). – 2008. – 13 серпня.